

УДК 346.21

К. В. КОВАЛЕНКО,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри трудового та господарського права**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТВОРЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ НА ПІДСТАВІ МОДЕЛЬНОГО СТАТУТУ

Зроблено спробу прослідкувати становлення концепції створення суб'єктів господарювання на підставі модельного статуту, визначено правові засади та особливості модельного статуту, проаналізовано практику застосування модельного статуту як в Україні, так і в інших державах. Досліджено відмінні риси модельного статуту та типового установчого документа. Акцентовано увагу на необхідності внесення змін до законодавства стосовно визначення поняття «модельний статут» та визнання рішення про створення суб'єкта господарювання на підставі модельного статуту установчим документом.

Ключові слова: *модельний статут, установчий документ, створення, суб'єкт, господарювання, типовий документ, статут.*

Комітетом з економічних реформ при Президенті України 2 червня 2010 року запроваджено програму економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [1], метою якої є поліпшення бізнес-клімату й створення сприятливих умов для надходження інвестицій і забезпечення прискореного економічного зростання. У сфері дозвоільної системи основними завданнями цієї програми є істотне скорочення кількості видів діяльності й робіт, що вимагають одержання дозволів, спрощення процедур видачі документів дозвоільного характеру, зменшення часових і грошових витрат під час одержання дозвоільних документів. Серед пріоритетів роботи Уряду визначено дерегуляцію підприємницької діяльності та підтримку малого та середнього бізнесу як шлях до економічного зростання. Законодавчо затверджено вичерпний перелік документів дозвоільного характеру. Забезпечено перехід від принципу «єдиного офісу» до принципу «єдиного вікна» під час видачі документів дозвоільного характеру – видача документів дозвоільного характеру суб'єкту господарювання відбуватиметься виключно через Державного адміністратора в дозвоільному органі. На виконання зазначеної програми 27 серпня 2011 року набрав чинності Закон України № 3262-VI від 21.04.2011 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципу державної реєстрації юридичних осіб на підставі модельного статуту» [2]. Таким чином, до Господарського та Цивільного кодексів України, законів України «Про державну реєстрацію юридич-

них осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про господарські товариства» внесено зміни, згідно з якими дозволяється створення юридичної особи на підставі модельного статуту, що пов'язано з необхідністю спрощення процедури державної реєстрації, а також зменшення відповідних матеріальних витрат засновників юридичних осіб. Але запровадження концепції модельного статуту лише розпочато і потребує наукового дослідження, аналізу нормативно-правових актів з цього питання, виявлення колізій, прогалин правового регулювання.

Цивільно-правові механізми виникнення правосуб'єктності юридичної особи були предметом досліджень таких відомих учених, як В. І. Борисової, В. А. Васильєвої, О. М. Вінник, В. П. Грибанова, І. П. Грешникова, О. Р. Кібенко, Н. В. Козлової, В. М. Кравчука, І. М. Кучеренко, В. В. Луця, В. Д. Примака, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Г. Ф. Шершеневича та ін. Порядок створення і функціонування суб'єктів підприємницької діяльності як предмет дослідження знаходились у полі наукових інтересів багатьох вітчизняних учених, зокрема в працях Т. В. Блащук, Ю. А. Голик, Ю. С. Горайнова, М. П. Гурковського, О. І. Іванійчук, Я. М. Кибальника, О. О. Коломієць, Л. В. Соловйової, І. В. Труша, А. В. Щурука. Однак закріплення у чинному законодавстві норм, пов'язаних із застосуванням конструкції модельного статуту, зумовлює потребу наукового дослідження теоретичних аспектів і досвіду реалізації норм права.

Мета цієї статті полягає у розкритті правових засад і особливостей створення суб'єктів господарювання на підставі модельного статуту, дослідженні становлення концепції

модельного статуту, практики застосування модельного статуту як в Україні, так і в інших державах, визначенні відмінних рис модельного статуту та типового установчого документа.

О. Р. Кібенко зазначав, що концепція модельного статуту притаманна законодавству Великобританії, згідно з яким компанія під час реєстрації має право заявити про дію щодо неї модельного статуту, який затверджений підзаконним нормативним актом уповноваженого державного органу. При цьому компанія не подає індивідуальний статут. Запровадження модельного статуту має на меті звільнити компанії від зайвих витрат та часу на складання індивідуального статуту, прискорити і максимально спростити процедуру створення нових компаній. У той же час, якщо подивитися британські модельні статуту різних часів, то можна побачити, що вони досить детально врегульовують майже будь-який аспект діяльності компанії (так остання редакція модельного статуту складається із 53 досить великих за обсягом статей, що викладені на 18 сторінках). Тому інша ціль запровадження таких статутів – це захист інтересів учасників корпоративних відносин, забезпечення їх виваженими й ефективними «правилами гри», позбавленими скритих пасток, колізій тощо [3, с. 79; 4].

Згідно з новою концепцією суб'єкт господарювання може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом. Якщо суб'єкт господарювання створюється та діє на підставі модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується усіма засновниками, зазначаються відомості про вид товариства, його найменування, місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, склад засновників та учасників, розмір статутного (складеного) капіталу, розмір часток кожного з учасників, порядок внесення ними вкладів, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту. Підприємство, якщо законом не встановлено інше, діє на основі статуту або модельного статуту. Підприємства незалежно від форми власності, організаційно-правової форми, а також установчих документів, на основі яких вони створені та діють, мають рівні права та обов'язки. Господарське товариство може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом. У разі якщо юридична особа, засновники (учасники) якої затвердили статут, прийняла рішення продовжувати

свою діяльність на підставі модельного статуту, вона подає державному реєстратору таке рішення, реєстраційну картку про підтвердження відомостей про юридичну особу з відповідною відміткою та примірник оригіналу статуту для проставлення штампу про те, що юридична особа з відповідної дати провадить діяльність на підставі модельного статуту. Такий штамп проставляється державним реєстратором також на примірнику оригіналу статуту цієї юридичної особи, що зберігається у реєстраційній справі.

Але для того щоб ця правова модель працювала, мають бути затверджені модельні статуту для кожної організаційно-правової форми. Поки що постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 № 1182 «Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю» [5] затверджено лише Модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю. Це можливо пояснити тим, що згідно з інформацією з ЄДР станом на 01.07.2013 в Україні діяли 507707 товариств з обмеженою відповідальністю, 278689 приватних підприємств, 33754 кооперативів, акціонерних товариств – 25035, комунальних підприємств – 15020, державних – 5984. Тому у подальшому пропонувалося затвердити модельний статут для приватних підприємств як однієї з найбільш розповсюджених організаційно-правових форм [6].

Затверджений Статут товариства з обмеженою відповідальністю містить загальні положення про статус товариства, його учасників, статутний фонд, майно, прибуток та порядок його використання. В модельному статуті товариства окремо прописані функції органів товариства: загальних зборів, виконавчого органу, а також ревізійної комісії, порядок припинення товариства.

У ст. 1 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» модельний статут визначається як «типовий установчий документ, затверджений Кабінетом Міністрів України, який використовується для створення та провадження діяльності юридичних осіб відповідних організаційно-правових форм, містить встановлені законом правила, що регулюють правовий статус, права, обов'язки та відносини, які пов'язані із створенням, управлінням та провадженням господарської діяльності відповідних юридичних осіб» [7]. Чинне законодавство не містить визначення типового установчого

документа, тому для з'ясування його сутності необхідно використовувати аналогію.

Типовим договором відповідно до енциклопедичних джерел є затверджена компетентним органом письмова (формалізована) форма договору із заздалегідь визначеними умовами, одні з яких є обов'язковими для сторін, інші – рекомендаційними. Формалізовані документи називаються «зразковими» [8, с. 258].

Досліджуючи типові форми договорів, Р. О. Стефанчук зазначає, що «розробка та системна робота зі створення офіційних типових форм договорів спрямована на усунення неузгодженостей, суперечностей та зловживань щодо форми та змісту договорів. Оскільки типові договори є офіційними, то це означає, що такий договір розроблено і затверджено від імені держави відповідними державними органами, з урахуванням чинного законодавства. Значення офіційних типових договорів полягає у спрощенні підготовки відповідного документа шляхом офіційного затвердження державою аналогічного йому зразка, який би враховував усі основні вимоги законодавства щодо його змісту та форми» [9, с. 6].

В свою чергу, установчими документами юридичної особи є, відповідно до визначення, запропонованого І. М. Кучеренко, «внутрішні локальні нормативні акти, на підставі яких створюються та/чи діють юридичні особи. Зазначені документи розробляють та підписують усі учасники (засновники), якщо інше не встановлено законом... Установчі документи можуть підписувати не тільки засновники, а й їхні представники... Установчі документи можуть не підписуватися усіма засновниками у випадку, коли вони приймаються відповідно до законодавства на установчих зборах» [10, с. 851].

Модельний статут відрізняється від зразкового чи типового статуту тим, що якщо створюється юридична особа на його підставі, то учасники взагалі не затверджують власний індивідуальний статут (навіть такий, що співпадає з модельним), а усі ознаки, що індивідуалізують юридичну особу, мають міститися у рішенні про створення юридичної особи. Таким чином, юридична особа створюється та здійснює свою діяльність без індивідуального статуту. У випадку коли мова йде про типовий чи зразковий статут, не беручи до уваги його наявність, учасники юридичної особи мають затвердити індивідуальний статут, керуючись при цьому обов'язковими чи рекомендаційними положеннями типового чи зразкового статуту,

передбаченими законодавством. Отже, модельний статут не може містити жодних індивідуалізуючих ознак. У такому разі використання терміна «типовий» не відповідає змісту та концепції модельного статуту як такого і потребує внесення відповідних змін з боку законодавця.

Факт затвердження модельного статуту Кабінетом Міністрів України спричиняє виникнення у нього деяких ознак нормативного акта. На практиці виникає ситуація, коли, в разі внесення змін Кабінетом Міністрів до модельного статуту, такі зміни будуть стосуватися всіх товариств, які працюють на його підставі, що може викликати незгоду з боку учасників суб'єктів господарювання.

На думку Н. В. Козлової, саме рішення засновників про створення нового суб'єкта права, яким затверджуються його установчі документи, склад і розмір статутного капіталу, органи управління, потрібно вважати установчим (засновницьким) актом, що є необхідною організаційною передумовою виникнення цивільної правосуб'єктності юридичної особи. Таке рішення дослідниця визначає як цивільно-правову односторонню чи багатосторонню корпоративну угоду, спрямовану на виникнення нового суб'єкта права [11, с. 162].

Відповідно до ч. 5 ст. 56 Господарського кодексу України, якщо суб'єкт господарювання створюється та діє на підставі модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується усіма засновниками, зазначаються відомості про його найменування, мету і предмет господарської діяльності, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту [12]. Згідно зі ст. 4 Закону України «Про господарські товариства», якщо господарське товариство створюється та діє на підставі модельного статуту, в рішенні про його створення, яке підписується усіма засновниками, зазначаються відомості про вид товариства, його найменування, місцезнаходження, предмет і цілі діяльності, склад засновників та учасників, розмір статутного (складеного) капіталу, розмір часток кожного з учасників, порядок внесення ними вкладів, а також інформація про провадження діяльності на основі модельного статуту [13].

Запровадження у національному законодавстві принципу модельного статуту потребує перегляду і визначення «установчих документів». Так, установчим документом акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю є статут, в якому мають

зазначатися всі індивідуальні ознаки цих суб'єктів господарювання. Однак, як вже зазначалося, усі ознаки, що індивідуалізують юридичну особу, що працює на підставі модельного статуту, мають міститися у рішенні про створення юридичної особи. Отже, для юридичних осіб, які створюються та здійснюють свою діяльність на підставі модельних статутів, установчим документом, крім модельного статуту, має визнаватися рішення про створення або рішення вищого органу про продовження своєї діяльності на підставі модельного статуту. Втім, закон чітко зазначає, що установчим документом є саме модельний статут, і не наділяє таким статусом рішення про створення / перехід на модельний статут. На практиці це призведе до численних непорозумінь та колізій щодо того, який саме документ має подавати юридична особа, коли у переліку документів, визначеному законодавцем, буде зазначено «статут» або «установчий документ».

Нововведення, запроваджені Законом № 3262-VI, мають на меті зменшення витрат, що пов'язані з підготовкою та виготовленням установчих документів, підвищення ефективності використання державним реєстратором свого робочого часу, виключення можливості

фальсифікації і підробки установчих документів. Дійсно, зі змісту Закону вбачаються зрушення в напрямку оптимізації процедури державної реєстрації. Для засновників майбутнього підприємства – це відсутність необхідності в залученні юристів для підготовки проекту статуту, а також, про що прямо зазначено в Законі, у наданні такого статуту державному реєстратору для реєстрації. Так, за результатами двох впливових міжнародних досліджень – Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації «Doing Business – 2010» («Ведення бізнесу – 2010») і «Рейтинг глобальної конкурентоспроможності» Всесвітнього економічного форуму, за простотою ведення бізнесу у 2010 році Україна посідала 142-ге місце зі 183 країн світу. У тому числі за показником ефективності податкової системи країна знаходилась наприкінці списку, на 181-й позиції. Слід зазначити, що, не в останню чергу завдяки запровадженню модельного статуту, Україна на грудень 2013 року за результатами дослідження «у загальному заліку» покращила свої показники і посіла 112-те місце. А за таким критерієм, як «відкриття (реєстрація) бізнесу», аж на 69 рейтингових пунктів (переміщення в рейтингу зі 116-ї на 47-му позицію) [14].

Список використаних джерел

1. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» : від 02.06.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципу державної реєстрації юридичних осіб на підставі модельного статуту : закон України від 21.04.2011 № 3262-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 43. – Ст. 445.
3. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии / Е. Р. Коваленко – Киев : Юстиниан, 2003. – 368 с.
4. Companies Act 2006 – Model Articles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.companieshouse.gov.uk/about/tableA/index.shtml>.
5. Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю : постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 № 1182 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1182-2011-п>.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1999. – Т. 2 : Д–Й. – 744 с.
9. Офіційні типові форми договорів / уклад.: Р. О. Стефанчук, М. О. Стефанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 640 с.
10. Енциклопедія цивільного права України / [відп. ред. Я. М. Шевченко] ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К. : Ін Юре, 2009. – 952 с.
11. Козлова Н. В. Правосубъектность юридического лица : учебник / Н. В. Козлова. – М. : Статут, 2005. – 220 с.
12. Господарський кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19–20, 21–22. – Ст. 144.
13. Про господарські товариства : закон України від 19.09.1991 № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
14. Рейтинг экономик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/rankings>.

Надійшла до редколегії 25.11.2013

**КОВАЛЕНКО К. В. ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЗДАНИЯ
ХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБЩЕСТВ НА ОСНОВАНИИ МОДЕЛЬНОГО УСТАВА**

Сделана попытка проследить становление концепции создания субъектов хозяйствования на основании модельного устава, определены правовые основы и особенности модельного устава, проанализирована практика применения модельного устава как в Украине, так и в других государствах. Исследованы отличительные особенности модельного устава и типового учредительного документа. Акцентируется внимание на необходимости внесения изменений в законодательство относительно определения понятия «модельный устав» и признания решения о создании субъекта хозяйствования на основании модельного устава учредительным документом.

Ключевые слова: *модельный устав, учредительный документ, создание, субъект хозяйствования, типовой документ, устав.*

**KOVALENKO K. V. LEGAL REGULATION OF CREATING BUSINESS ENTITIES
BASING ON A MODEL STATUTE**

The relevance of the chosen issue is due to the fact that there is a policy of deregulation of economic activity in Ukraine, which is grounded on simplifying legalization of subjects of business, reducing the number of inspections of such subjects, reducing the terms and costs on starting a business. But under impetuous reform and adoption of a large number of normative and legal acts there are conflicts, gaps of legal regulation, which lead to incorrect implementation of law norms in the sphere of creation and realization of the activity by the subjects of business and as a result violation of their rights and the rule of law. Based on the analysis of special literature and existing scientific researches the author attempts to trace the formation of the concept of creating the subjects of business on the basis of a model statute, to study the practice of a model statute's application both in Ukraine and in other countries, to identify the distinctive features of a model statute and a typical constitutive document. It is determined that a model statute differs from a pattern or a typical statute, and can not contain any individual features. In this case the use of the term «typical» does not match the content and concept of a model statute and requires appropriate amendments by the legislator.

Constitutive document except model statute for legal persons, which are established and realize their activity on the basis of model statutes is to be a decision about creation or decision of a higher authority to continue the activity on the basis of a model statute. Introduction of the model statute principle in the national legislation needs to be revised and to define «constitutive documents». It is also stressed on the possibility of such a situation when the Cabinet of Ministers may provide changes to a model statute, in this case they will concern all entities operating on its basis, that can cause disagreement among subjects of business.

Keywords: *model statute, constitutive document, creation, business entity, typical document, statute.*